

Met Jac. P. Thijsse in de barre zon

Horas non numero nisi serenas

In de zomer van het jaar 1900 was Thijsse herstellende van een ernstige ziekte: pleuritis. Daarom was hij nog vrij van school en moest veel in de zon liggen en rust houden.

Dat deed hij dan ook plichtmatig, maar op de hem eigen wijze: genoeglijk — onbekommerd en toegewijd — bezig om te genieten van alles wat hij buiten kon zien en horen.

Hij had met zijn gezin voor die periode een huisje betrokken in Apeldoorn, helemaal aan de buitenste rand van het dorp.

Pal aan de overkant van de straat logeerde het gezin van Heimans. Zelf kon die alleen in de weekends uit Amsterdam overkomen en in de vakantie van zijn school.

De kinderen waren wel allemaal mee. Wat wilt U, leerplicht bestond er nog niet en de vaders waren toch allebei schoolhoofd met genoeg pedagogisch inzicht om te begrijpen dat het buitenleven én voor gezondheid én voor geestesontwikkeling veel dienstiger was dan in die zomermaanden in Amsterdam naar school te moeten gaan. Wat van de gemiste leerstof konden de moeders hun wel bijbrengen.

Dat hele stel, met geregeld wisselende logeetjes, kon dag in dag uit vrij naar buiten lopen en spelen, want achter de eigen tuin was niets meer dan wat golvend zandig bouwland, beiderzijds omlijst met dennenbos. Verder alleen de hei, open heide, tot aan de verre donkere afsluiting door de ophellende Soerense bossen.

Onze meest geliefde speelplek was aan de voorrand van de hei: een heel grote diepe zandkuil met hoge steil afgegraven wanden en een glooiende oprit naar de wegkant. Daar was het zand gehaald, lang geleden, voor de huizenbouw.

Als wij daar heen trokken kregen we soms de boodschap mee: „Niet te druk, mijnheer Thijsse moet rust hebben”. Ik hoor nog zijn schaterlach als hij merkte hoe voor hem gewaarschuwd werd.

Toch waren we in het begin vanzelf een beetje schuw als hij daar juist op die plek languit in de zon lag, geweldig lang in ons oog.

Naar mate van de zonnestand lag hij óf in de kuil zelf óf op de vlakke bovenrand er naast waar de heideplag was afgestoken tot op de grijswitte grinterige vaste zandlaag.

Onder een paar decimeter van dat grijze schierzand lag de harde koffiebanc, iets uitspringend in de loodrecht afgegraven wand, en afbrokkelend met zwarte, aan de handen afgevende klonters. Daar onder nog wat fijne bruine dwarsadertjes en verder naar beneden niets dan prachtig schoon en glad geelwit zand.

Op sommige plekken was de zandhelling vol met kleine ronde gaatjes waar bruine en zwarte graafbijtjes voor heen en weer dwarrelden of in- en uitvlogen. Ik was net oud genoeg (juist elf jaar en nourri dans le serail) om te

begrijpen waarom mijnheer Thijssse juist daar was gaan liggen met een schepje en een zwart zijden netje bij zich en een tas vol glazen buizen, en was ook eigenwijs genoeg om te laten merken dat ik dit begreep en om te gaan meepraten.

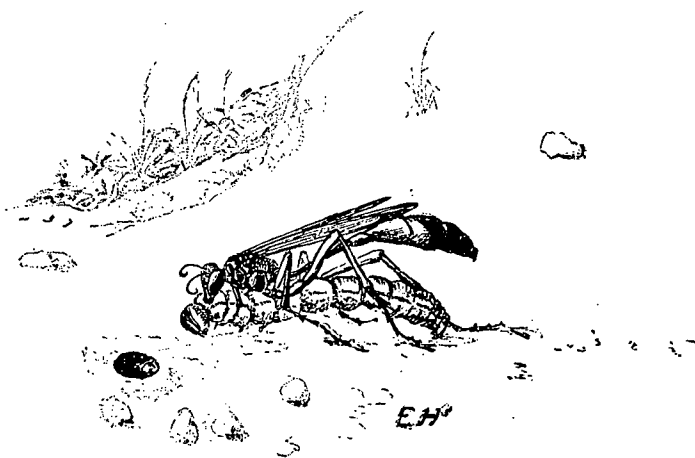
Mijnheer Thijssse zei soms niets, maar nam ook wel meteen de draad op om te antwoorden, alsof hij gelijk op sprak tegen zijn graafwesp-vriendjes en tegen mij. Of ik hem wou helpen door wat van die lange gladde, rechte en stevige grassprietten te zoeken van het blauw-buntgras, misschien ken je die wel?

Hm, hoe kon hij denken, dat ik die niet zou kennen, gewoon *Molinia*! Nu, dan moest ik die ook zelf maar steken in de nestgangen, die uitgegraven zouden worden. Ook die boven op de vlakke kant, precies midden tussen de vier in de grond gestoken berkestokjes, maar natuurlijk pas als die *Ammophila* zijn verlamde rups er in gebracht heeft en het gat weer wil gaan sluiten.

En *Ammophila*, de rupsendoder, kwam en deed zijn plicht, zoals alle *Ammophila*'s van deze soort het daar toen deden, met steeds dezelfde soort groen- en geelgestreepte dennerups. Die rups werd tientallen meters ver in rechte lijn over de grond voortgesjord, met grappige huppelsprongetjes, dwars over takken en oneffenheden heen.

Evenzo regelmatig, maar veel talrijker, kwamen af en aan de mooie snuitrordoders, *Cerceris arenaria*, het achterlijf fraai geprofileerd als een gedraaide tafelpoot, maar fel geel en zwart gekleurd. Die brachten hun verlamde dennensnuittor door de lucht tot bij de nestgang.

Zo deden ook de zwart met witte vliegendoder, *Mellinus sabulosus* met hun vlieg, maar dat was niet zo'n zware vracht als een dikke snuitkever. Vliegendoders waren er van heel verschillende allure. Veel soorten van het geslacht *Crabro* (zeefwesp), waarvan de grootste en mooiste de tongbrekende naam droeg van *Crabro cribrarius*.



De rupsendoder (een graafwesp) brengt de verlamde prooi (een dennerups) in z'n holletje
(Tekening van E. Heimans, gemaakt in de zomer van 1900)

Een grappig dwergje was *Oxybelus* (spieswesp), met een rare spitse bochel op z'n rug.

Daartegenover *Bembix* (harkwesp), de geweldenaar, die met een grote steekdaas kwam aanvliegen of het niets was.

Terwijl al deze brave sjouwers gestaag af en aan moesten zwoegen om hun nakroost van voedsel te voorzien, waren er ook minder sympathieke gasten. Het ergst wel de onooglijke kleine parasietvliegjes, *Miltogramma* geheten. Ze zaten bij drie of vier in een kring, ieder op een klein takje of aardkluitje, rond een nestgang van de snuittordoder *Cerceris*, roerloos, met de kop schuin naar beneden, strak gericht op de ingang, als een pistool op de schietschijf.

We hadden ook wat tegen de manieren van *Philanthus*, de bijenwolf. Ten eerste al de woestheid, waarmee die uit de lucht kwam ploffen, en altijd met een echte fatsoenlijke honingbij, roerloos als dood. Die werd dan nog eerst geknepen en gebeten tot de laatste honing uit z'n snuit droop en de wesp die op kon likken.

Spinnendoders waren er ook geregeld, o.a. *Pompilus viaticus*. Eén keer kwam er een graafwesp aangezeuld met een sprinkhaan, die hij aan een voelspriet voorttrok. Toen mijnheer Thijssse kwam kijken was hij weg en is nooit weer verschenen, zodat die wesp voor altijd zonder naam bleef. Het drong niet tot ons door dat de heer Thijssse thuis ook boeken gebruikte om te determineren en te studeren, en dat hij ook veel tekeningen moet hebben gemaakt en notities uitgewerkt voor zijn latere artikelen in „De Levende Natuur”. Het leek ons toen alleen maar vanzelfsprekend, dat hij alles wist, alles kende, en alles zag en begreep wat er gebeurde.

Aan de andere kant van de kuil was de hoek met de graafbijenkolonies. Het onderscheiden van graafbijen van graafwespen leek niet moeilijk. Dat zag je zo, alleen al aan de rustige, meer beschaafde manier van af- en aanzweven vóór de nestgang.

De mooiste en aanzienlijkste had de welluidende, echt deftig klinkende naam *Dasypoda hirtipes*, pluimvoetbij. Deftig zag ze er ook uit in haar prachtige goudbruine bontpels met lange mouwen. Nog zie ik die *Dasypoda*-dame voor mij, bij het graven aan haar nestgang, achterwaarts te voorschijn komen, met de zwaar behaarde poten in een stijlvolle roei-beweging het zand naar buiten werken en in twee walletjes opzij wegduwen.

Dat alles was te beleven in die ene kuil gedurende die bijzondere vakantie in de volle zon. Maar hoe is het mogelijk dat zoiets nu, bijna 65 jaar na dato, stuk voor stuk weer opleeft in vorm en kleur en ritme van beweging en met al die vreemde namen? Wat voor huiveringwekkend apparaat is het geheugen van een mens, dat zulke dingen zó registreert en onuitwisbaar vasthoudt, terwijl andere veel belangrijker geachte zaken — er met veel moeite ingeprent — weer spoorloos en geruisloos in het niet verdwijnen? Maar dan moet het apparaat op die zonnige zomerdagen in die Apeldoornse zandkuil toch wel op heel bijzondere manier zijn „gecodeerd” door Thijssse. Was dat door een uitzonderlijk ontwikkeld schoolmeesterstalent of alleen maar door het dwingend voorbeeld van zijn eigen scherp gerichte en geïnspireerde instelling op het kleine levende gebeuren?

Later heb ik — dat sprak vanzelf — biologie gestudeerd, maar van die graafwespen nooit veel meer bijgeleerd. Als leraar probeerde ik wel er weer



Duitse wesp (Vespa vulgaris)

Foto Drs. A. v. d. Stelt

wat van uit te dragen. Maar in een les lukt dat niet met praten of vertonen van plaatjes en opgezette dode beesten.

Wellicht iets beter op excursie of vakantiecursus. Misschien dat dáár een enkele keer die tweedehandse draaggolf een resonantievonk gewekt kan hebben bij een leerling, in derde generatie dan, geteld van Dr. Jac. P. Thijsse.

Op het einde van de zomer 1900 was Thijsse geheel hersteld en maakten hij en Heimans als vanouds weer gezamenlijk hun grote tochten. Van Apeldoorn door het hele Kroondomein naar het Uddeler en Bleeke meer, langs velden vol blauwe klokjesgentianen met op één plek enkele zuiver witte. Ook over de heide tot bij Kootwijk en tot voorbij Loenen. Alles heen en terug te voet natuurlijk en met een grote plantentrommel aan de schouder. Soms mocht ik mee op zo'n hele-dag-toer. Daarvan zijn niet zulke scherpe en gedetailleerde herinneringen gebleven. Meer globale beelden: van prachtige zware bossen met grote donkere vijvers, van bebloemde kanten langs diepe sprengen, maar vooral die van eindeloos lange schapenpaden door de hei, onafzienbare droge heide met telkens nieuwe heuvelruggen, afgewisseld door lagere stroken met natte plekken.

Alles was heerlijk zonnig, maar ook wel heel erg warm en heel erg ver weg! Hoe kon het anders met een benen-lengte-verhouding van 8 : 6 : 5 ?

Die hele zomer van 1900 moet het wel alle dagen mooi en zonnig weer geweest zijn. Of ging het bij terugblik in de herinnering misschien volgens het bekende adagium op de klassieke zonnewijzer, die alleen de zonnige uren telt? Maar ook daarmee paste dat alles dan wel heel goed in Jac. P. Thijsse's levensstijl.

Prof. Dr. J. Heimans